

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО АКТУАРНОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ

У статті розкрито особливості формування обліково-аналітичної інформації на базі актуарних розрахунків. Наведено балансове рівняння в системі актуарного обліку і звітності. Розглянуто специфіку методичних засад актуарного обліку.

Ключові слова: актуарний облік, звітність, балансове рівняння, операційні активи, операційні зобов'язання, фінансові зобов'язання.

Тенденції зростання інвестиційної активності на ринку капіталу України зумовили переоцінку значення фінансових ресурсів загалом. Тобто виникла потреба у раціональному управлінні фінансовими інструментами, зокрема у різноманітних аспектах – за видами, за призначенням, у часі і просторі.

З'явилися докорінно нові види фінансових ресурсів та зросло значення грошових еквівалентів, під час управління якими часовий аспект має визначальний вплив. Через такі обставини відбулися принципові зміни у можливих варіантах інвестиційної політики [3].

Перехід до активного ринку капіталу сприяв відкриттю для України різноманітних можливостей бажаного ефективного залучення фінансових коштів у той чи інший проект розвитку бізнесу.

Для контрольних учасників, інвесторів асоційованих підприємств важливого значення почала набувати інформація про об'єктивну оцінку майбутніх грошових потоків на фінансову перспективу – якою традиційна система бухгалтерського обліку не в змозі забезпечити у повній мірі. Системний підхід до сучасної облікової концепції базується на застосуванні актуарних розрахунків, що слугують основою для запровадження у вітчизняній обліковій практиці актуарного бухгалтерського обліку і звітності на базі позитивного зарубіжного досвіду впровадження.

Дослідженню питань щодо розкриття змісту балансового рівняння в системі актуарного обліку та звітності присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених М. Балера, В.Б. Івашкевича, М. І. Кутера, О. А. Лаговської, С. Пентмана, Ж. Рішара, Л. Н. Салімова, А. І. Шигаєва та інших.

Проте з огляду на специфіку та умови інвестиційної активності вітчизняного ринку капіталу проблеми організації і методики бухгалтерського обліку не відповідають завданням інформаційного забезпечення потреб зовнішніх користувачів (інвесторів, контрольних учасників та інших постачальників капіталу й залучення фінансових ресурсів).

Основною метою статті є дослідження нових системних та послідовних підходів до актуарного бухгалтерського обліку та звітності з метою забезпечення реальних та потенційних інвесторів необхідною обліковою інформацією, що спрямована на фінансове майбутнє, задля об'єктивної оцінки та залучення бажаних фінансових вкладень у розвиток

бізнесу.

Відповідно до потреб інвесторів і згідно із сучасною теорією корпоративних фінансів й методом оцінки вартості господарюючого суб'єкта в актуарному обліку здійснюється розмежування операційної та фінансової діяльності. У процесі фінансової діяльності підприємств та організацій залучаються та повертаються фінансові ресурси.

У процесі операційної діяльності агенти (наймані менеджери) вкладають залучені кошти в ті чи інші операції з ціллю збільшення статків постачальників капіталу, що знаходить втілення в прирості економічної вартості організації.

Відповідно до розмежування цих видів діяльності в актуарному обліку виділяються операційні та фінансові активи, операційні та фінансові зобов'язання і власний капітал. Залежність між ними за змістом традиційного балансового рівняння:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Власний капітал}, \quad (1)$$

можна подати наступним чином:

$$OA + FA = OZ + FZ + BK, \quad (2)$$

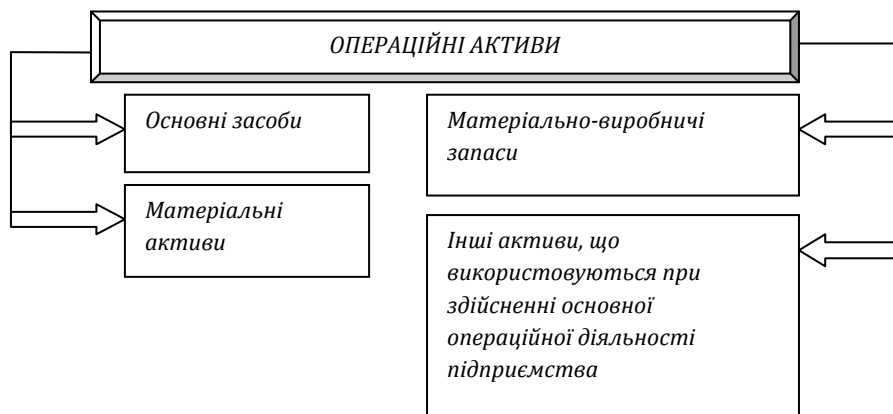
де OA - операційні активи; FA - фінансові активи; OZ - операційні зобов'язання; FZ - фінансові зобов'язання; BK - власний капітал.

Вищенаведене рівняння дозволяє згрупувати господарські засоби за видами (складом і розміщеннями) та джерелами формування і на цій основі скласти бухгалтерський актуарний баланс.

На сучасних ринках капіталу суттєво зросла мобільність фінансових ресурсів та першочергового значення набули великі і малі інвестори, позичальники та інші постачальники капіталу, які забезпечують фінансування діяльності підприємств шляхом купівлі їх часткових та боргових цінних паперів та з метою захисту й примноження своїх вкладень беруть участь у процедурах голосування [9].

До складу операційних активів входять основні засоби, матеріальні активи, матеріально-виробничі запаси та інші активи, що використовуються безпосередньо при здійсненні господарської діяльності та в ході виконання операцій, заради яких було створене підприємство (рис. 1).

Згідно п.16 П(С)БО 2 «Баланс» у статті «Основні засоби» наводиться вартість власних та отриманих на умовах фінансового лізингу об'єктів і орендованих цілісних майнових комплексів, які зараховані до

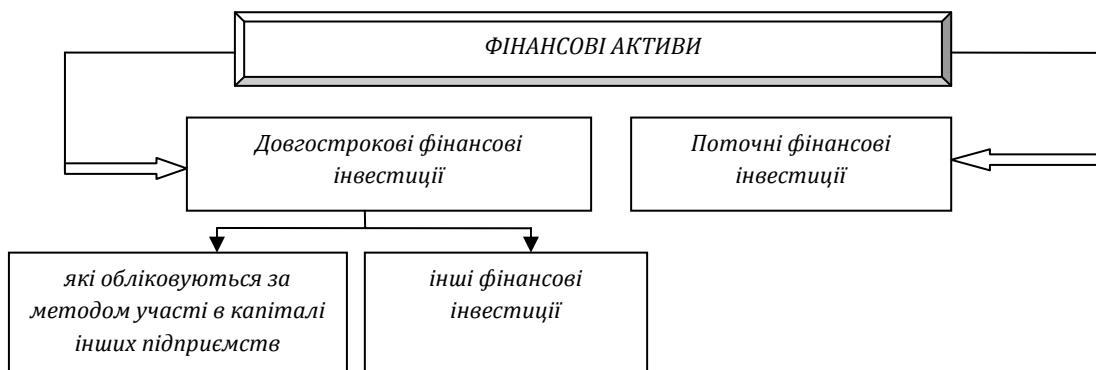
Рис. 1. Склад операційних активів суб'єкта господарювання на ринку капіталу

складу основних засобів згідно з відповідними положеннями, а також вартість основних засобів, отриманих у довірче управління або на праві господарського відання чи праві оперативного управління. У цій статті також наводиться вартість інших необоротних матеріальних активів [5].

У бухгалтерському обліку відповідно до п. 4 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» фінансовий актив – це: грошові кошти та їх еквіваленти; контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий

актив від іншого підприємства; контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; інструмент власного капіталу іншого підприємства [6].

З позицій актуарного обліку А. І. Шигаєв [8] вносить до складу фінансових активів різноманітні види фінансових вкладень та фінансових інструментів, у які організація вкладає тимчасово вільні грошові кошти з метою отримання додаткового фінансового доходу (рис. 2.).

Рис. 2. Склад фінансових активів в системі актуарного обліку і звітності

У статті «Довгострокові фінансові інвестиції» відображаються фінансові інвестиції на період більше одного року, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент. У цій статті виділяються фінансові інвестиції, які згідно з відповідними положеннями (стандартами) обліковуються за методом участі в капіталі.

За статтею «Поточні фінансові інвестиції» відображаються фінансові інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів) [5].

Згідно з П(С)БО 2 «Баланс», фінансові інвестиції – це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора [5].

Фінансові інструменти в бухгалтерському обліку поділяються на фінансові активи, фінансові зобов'язання, інструменти власного капіталу і похідні фінансові інструменти [6].

Відповідно до п. 6 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» фінансові активи містять: грошові кошти, не обмежені для використання, та їх

еквіваленти; дебіторську заборгованість, не призначену для перепродажу; фінансові інвестиції, що утримуються до погашення; фінансові активи, призначені для перепродажу; інші фінансові активи [6].

Операційні зобов'язання складаються із кредиторської заборгованості перед постачальниками і підрядниками, заборгованості з оплати праці та інших видів кредиторської заборгованості, що виникають у господарській діяльності (рис. 3).

У статті «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» показується сума заборгованості постачальникам і підрядникам за матеріальні цінності, виконані роботи та отримані послуги (крім заборгованості, забезпеченої вексями).

Поточні зобов'язання із розрахунків з бюджетом характеризують заборгованість підприємства за усіма видами платежів до бюджету, разом з податками з працівників підприємства.

У статті «Поточні зобов'язання з позабюджетних платежів» показується заборгованість за внесками до позабюджетних фондів, передбачених чинним законодавством [2].

Згідно з п. 4 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»

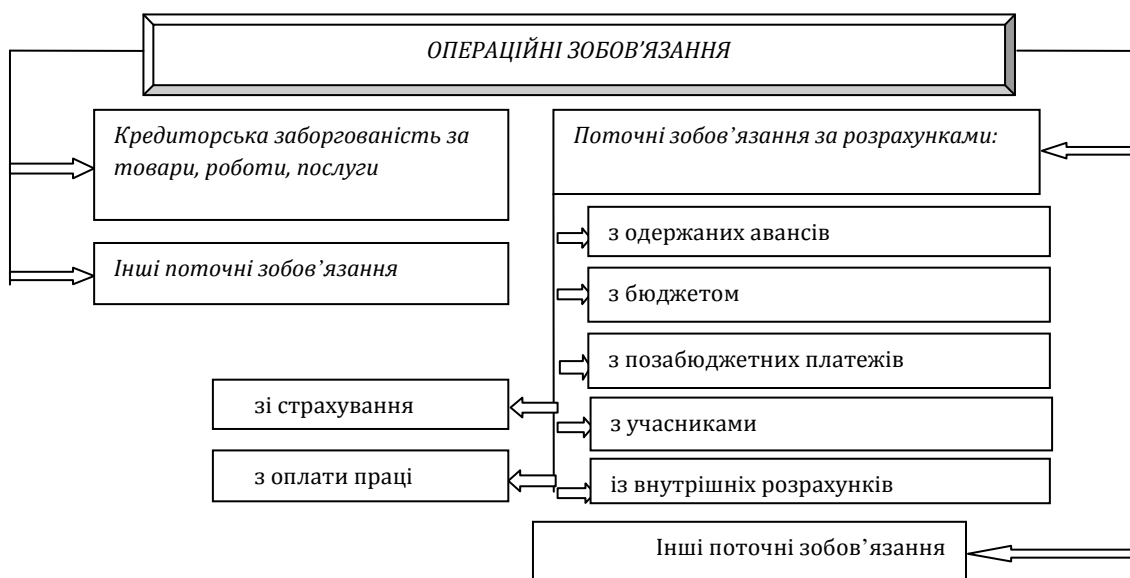

Рис. 3. Класифікація операційних зобов'язань у системі актуарного обліку

фінансове зобов'язання – це контрактне зобов'язання: передати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству; обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно не вигідних умовах [6].

Окрім того, розмежовують фінансове зобов'язання, призначене не для перепродажу, – фінансове зобов'язання, що виникає внаслідок випуску фінансового інструмента з метою подальшого

продажу для отримання прибутку від короткотермінових коливань його ціни та/або винагороди посередника та інші фінансові зобов'язання [6].

Фінансові зобов'язання містять здебільшого зобов'язання за позиками і кредитами, що отримані підприємством для фінансування господарської діяльності (рис. 4).

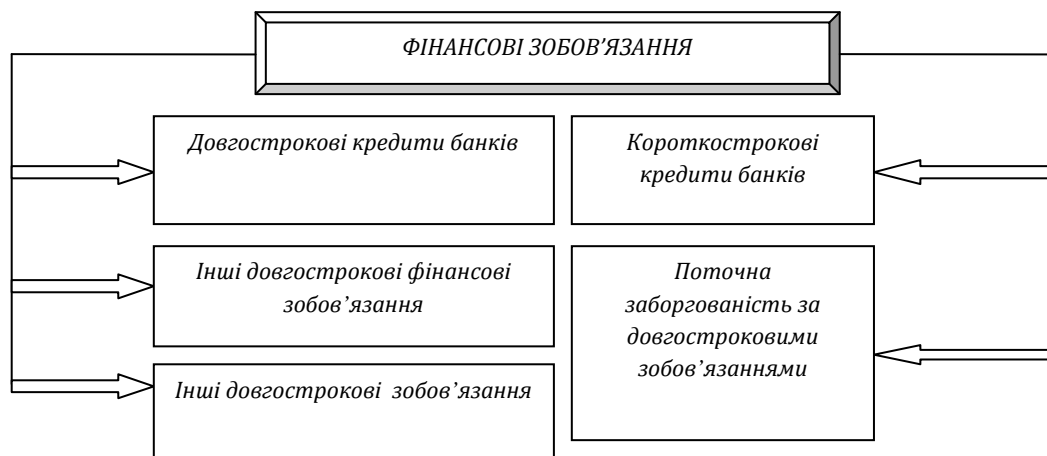

Рис. 4. Склад фінансових зобов'язань підприємства

У статті «Довгострокові кредити банків» показується сума заборгованості підприємства банкам за отриманими від них позиками, яка не є поточним зобов'язанням.

Інші довгострокові фінансові зобов'язання характеризують суму довгострокової заборгованості підприємства щодо зобов'язання із залучення позикових коштів (крім кредитів банків), на які нараховуються відсотки.

У статті «Короткострокові кредити банків» відображається сума поточних зобов'язань підприємства перед банками за отриманими від них позиками.

За статтею «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» відображається сума довгострокових зобов'язань, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати

балансу [5].

З метою розмежування операційної і фінансової діяльності всі вищезгадані види господарських засобів доцільно перегрупувати та розрахувати чисті операційні активи (ЧОА) як різницю між операційними активами і операційними зобов'язаннями ($ЧОА = ОА - ОЗ$) та чисті фінансові активи або зобов'язання (ЧФА або ЧФЗ) як різницю між фінансовими активами і фінансовими зобов'язаннями:

$$ОА - ОЗ + ФА - ФЗ = ВК, \quad (3)$$

або

$$ОА - ОЗ = ФЗ - ФА + ВК. \quad (4)$$

Якщо фінансові активи перевищують фінансові зобов'язання, то за таких умов у підприємства

утворюються чисті фінансові активи ($ЧФА = ФА - ФЗ$). Часто сума фінансових активів менша за суму фінансових зобов'язань, і у організації формуються чисті фінансові зобов'язання ($ЧФЗ = ФЗ - ФА$) [8].

Концептуальна форма актуарного балансу, що складається в таких випадках, наведена в табл. 1.

Балансове узагальнення – це спосіб узагальнення і групування інформації про активи підприємства за їх складом і розміщенням та джерелами утворення на

певну дату [2, с. 30].

Ліва частина актуарного бухгалтерського балансу, що наведена в табл. 1, тобто актив, характеризує операційну діяльність підприємства на певний момент часу (тобто на дату складання актуарної фінансової звітності) та показує величину чистих операційних активів (тобто чисту облікову вартість економічних ресурсів), які використовуються при здійсненні господарських операцій.

Таблиця 1. Форма актуарного бухгалтерського балансу суб'єкта господарювання [8, с. 70]

Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Пасив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
I. Чисті операційні активи			II. Чисті фінансові зобов'язання		
Операційні активи			Фінансові зобов'язання		
Операційні зобов'язання			Фінансові активи		
Всього за розділом I			Всього за розділом II		
			III. Власний капітал		
			Власний капітал		
			Всього за розділом III		
Баланс			Баланс		

Права сторона актуарного бухгалтерського балансу, що називається пасивом, характеризує фінансову діяльність та показує джерела фінансування операційної діяльності. При цьому традиційне балансове рівняння бухгалтерського обліку модифікується та набуває форму статичного балансового рівняння актуарного обліку:

$$ЧОА = ЧФЗ + ВК. \quad (5)$$

Зміст вищезазначеного балансового рівняння і порядок його використання для розрахунку величини вільного грошового потоку та фінансового аналізу бухгалтерської звітності, складеної згідно US GAAP, вперше були розглянуті С. Пенманом [8, с. 71].

У статті здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і методичних засад балансового рівняння актуарного обліку і звітності, що сприятиме удосконаленню обліково-аналітичного забезпечення управління в умовах активного ринку капіталу.

Економічні ресурси є матеріальною основою діяльності підприємств, установ, організацій. Від раціональності їх використання залежить ефективність діяльності всіх структурних підрозділів підприємства.

Керівництву підприємств, а також реальним і потенційним інвесторам необхідно мати вичерпну, достовірну інформацію про операційні та фінансові активи, операційні і фінансові зобов'язання, а також про власний капітал не тільки за минулі періоди, але й у світлі прогнозних розрахунків. Таку інформацію узагальнену та згруповану у відповідному порядку, можна отримати за допомогою актуарного бухгалтерського балансу.

Актуарний бухгалтерський баланс будують у вигляді двосторонньої таблиці. У лівій частині балансу, що називається активом, показують склад і розміщення чистих операційних активів підприємства, а в правій, що називається пасивом, – чистих фінансових зобов'язань та власного капіталу.

Список літератури

1. Івашкевич, В. Б. Концептуальные основы актуарного учета и отчетности [Текст] / В. Б. Івашкевич, А. И. Шигаев // Аудит и финансовый анализ. – № 6. - 2010. – С. 42 – 54.
2. Бухгалтерський облік та оподаткування [Текст] : навч. посіб. / За ред. Р. Л. Хом'яка, В. І. Лемішовського. – Львів : Бухгалтерський центр "Ажур", 2008. – 1112 с.
3. Ковалев, В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия [Текст] : учебник / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова /. — М.: ООО «ТК Велби», 2002. – 424 с.
4. Кутер, М. И. Анализ моделей статического и динамического учета [Текст] / М. И. Кутер, М. М. Гурская // Экономический анализ: теория и практика. – 2010. - №9. – С. 8-16.
5. Баланс [Електронний ресурс] : положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 (з наступними змінами і доповненнями): Наказ Мінфіну України від 31.03.1999 № 87. - Режим доступу : www.minfin.gov.ua.
6. Фінансові інструменти [Електронний ресурс]: положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 (з наступними змінами і доповненнями): наказ Мінфіну України від 30.10.2001 № 559. - Режим доступу : www.minfin.gov.ua.
7. Ришар, Ж. Бухгалтерский учет: теория и практика [Текст] : учеб. / Ж. Ришар, М. И. Кутер. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2003. – с. 640.
8. Шигаев, А. И. Актуарный учет и использование его данных для управления [Текст] / А. И. Шигаев ; под ред. д-ра экон. наук,

-
3. Ковалев, В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия [Текст] : учебник / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова /. — М.: ООО «ТК Велби», 2002. — 424 с.
  4. Кутер, М. И. Анализ моделей статического и динамического учета [Текст] / М. И. Кутер, М. М. Гурская // Экономический анализ: теория и практика. — 2010. — №9. — С. 8-16.
  5. Баланс [Электронный ресурс] : положения (стандарт) бухгалтерського обліку 2 (з наступними змінами і доповненнями): Наказ Міністерства України від 31.03.1999 № 87. - Режим доступу : www.minfin.gov.ua.
  6. Фінансові інструменти [Електронний ресурс]: положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 (з наступними змінами і доповненнями): наказ Міністерства України від 30.10.2001 № 559. - Режим доступу : www.minfin.gov.ua.
  7. Ришар, Ж. Бухгалтерский учет: теория и практика [Текст] : учеб. / Ж. Ришар, М. И. Кутер. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Финансы и статистика, 2003. — с. 640.
  8. Шигаев, А. И. Актуарный учет и использование его данных для управления [Текст] / А. И. Шигаев ; под ред. д-ра экон. наук, проф. В. Б. Ивашкевича. — М. : Магистр : ИНФРА-М, 2011. — 224 с.
  9. Шигаев, А. И. Истоки методологии и современное понятие актуарного учета за рубежом и в России [Текст] / А. И. Шигаев // Международный бухгалтерский учет. — 2011. — № 5. — С. 20-30.
  10. Baller, M. The role of an efficient actuarial infrastructure [Текст] / Martin Baller // Conference "Insurance in Central Asia", Almaty, May 28th – 29th, 2010 – P. 41 – 44.

РЕЗЮМЕ

Маначинская Юлия

Системный подход к актуарному учету и отчетности

В статье раскрыты особенности формирования учетно-аналитической информации на базе актуарных расчетов. Приведено балансовое уравнение в системе актуарного учета и отчетности. Рассмотрена специфика методических принципов актуарного учета.

RESUME

Manachyns'ka Yulia

System approach to the actuarial account and accounting

In the article the forming features of registration-analytical information on the basis of actuarial calculations are considered. Balance equalization in the system of actuarial account and accounting is shown. The specific of methodical principles of actuarial account are defined.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2012 р.